

АСПЕКТИ ЗАСВОЄННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НОВІТНЬОГО ПЕРІОДУ

Виявлені та проаналізовані особливості засвоєння англiцизмiв в українській мові впродовж новітнього періоду (останнє десятирiччя ХХ ст. — поч. ХХІ ст.) на матеріалі тематичної групи «Культура» із застосуванням сучасних лексикографічних джерел та текстів засобів масової інформації.

Ключові слова: англiцизми, асиміляція, українська мова, новітній період.

Попова Н.А., Петрова О.Б. Аспекты освоения англицизмов в современном украинском языке новейшего периода. *Виявлені та проаналізовані особливості засвоєння англiцизмiв в українському мові новітнього періоду (останнє десятиліття ХХ в. — поч. ХХІ в.) на матеріалі тематичної групи «Культура» з використанням сучасних лексикографічних джерел та текстів засобів масової інформації.*

Ключевые слова: англицизмы, ассимиляция, украинский язык, новейший период.

Popova N.O., Petrova O.B. Aspects of English borrowings assimilation in modern Ukrainian language at novel period. *The research reveals and analyzes peculiarities of English borrowings assimilation in Ukrainian of the novel period (last decade of XX century — the beginning of the XXI century) at the material of the topical group «Culture» using modern lexicographic sources and mass media texts.*

Keywords: English borrowings, assimilation, Ukrainian language, novel period.

Лексичний склад кожної розвинутої мови перебуває під значним впливом позамовної дійсності та відбиває динаміку її поступу, який є об'єктивним процесом, зумовленим загальним прогресом людства. Формування глобального інформаційного простору, тенденція до світової інтеграції суспільних та економічних процесів стимулюють появу нових концептів, які потребують відповідних експонентів. Це збагачує словниковий склад мов, у тому числі й сучасної української мови, у якій значну частину назв нових понять становлять запозичення. Економічні та суспільні перетворення в Україні, відкритість, інтеграція в міжнародні культурні й інформаційні сфери спричинили кількісне зростання частки англiцизмiв, що надзвичайно посилилося в кінці ХХ ст. і на початку ХХІ ст.

Нині спостерігається динамічне зростання кількості праць, присвячених дослідженню запозичень, зокрема новітніх англiцизмiв. Загальну і різноаспектну характеристику напрямків їх дослідження відбито в працях сучасних українських мовознавців (Н.Ф. Клименко [6], Є.А. Карпіловська [6; 4], Л.О. Симоненко [10], Л.П. Кислюк [6; 5], А.Д. Олійник [8], Д.В. Мазурик [7], О.А. Стишов [13], С.А. Федорець [14], Я.В. Битківська [2], Т.М. Рудакова [9], Л.М. Архипенко [1], О.С. Дьолог [3] та ін.). Утім, складні процеси в новітній українській лексико-семантичній системі, пов'язані з появою значної кількості запозичень, вимагають вивчення їх адаптації, характеру зв'язків значення запозичення з етимологом, ієрархічності семантичних компонентів у мові-реципієнті та ін., що й потребує комплексного дослідження даного аспекту. Викладене зумовило актуальність даного дослідження.

Одним зі шляхів вивчення запозичених англіцизмів є аналіз тематичних груп, які склалися в сучасній мові. Метою цієї роботи стало виявлення й аналіз структурно-семантичних особливостей та аспектів засвоєння тематичної групи «Культура» лексичних запозичень з англійської в українську мову впродовж новітнього періоду (90-і рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.) на матеріалі сучасних лексикографічних джерел і текстів засобів масової інформації.

У роботі застосовано описово-аналітичний метод із прийомами статистичного та порівняльного, типологічного і компонентного аналізів. Синхронічний підхід до вивчення новітніх запозичень з англійської мови в українську доповнювався діахронічним зіставленням попередніх етапів із метою увиразнення особливостей сучасного періоду.

Проаналізована група тематично включає лексеми, пов'язані з кіно і відео, телебаченням та журналістикою, а також музикою і розвагами. Також можна виділити назви осіб, предметів, заходів, закладів, понять. Серед назв осіб визначаються: а) назви професій, пов'язаних із випуском кіно- і відео-продукції (*продюсер, промоутер*) та б) назви кіногероїв (*термінатор, робокон, екшнмен, бумер*).

Лексема *промоутер* є новим сучасним запозиченням, що походить від англ. *promoter* – ‘той, хто сприяє’, і має в українській мові значення – «особа, яка сприяє організації якого-небудь заходу (спортивних змагань, зйомок кінофільму тощо) шляхом залучення інвесторів, спонсорів, просуванню товару на ринку, стимулюванню збуту продукції» [12: 466].

Назва *продюсер* була запозичена ще раніше. Утім, останнім часом у назві *продюсер* відбулися певні лексико-семантичні зрушення, що дозволяє розглядати її нині в новому статусі. Так словник [11] зафіксував значення – «продюсер (англ. *producer*, від лат. *producto* – виробляю, створюю) – в кінематографії капіталістичних країн – довірена особа кінокомпанії, яка здійснює ідейно-художній та організаційно-фінансовий контроль над створенням фільму» [11: 683]. Тлумачення, зафіксоване пізніше [12], певним чином відрізняється – «продюсер (англ. *producer* від лат. *producto* виробляю) – особа, яка організує виробництво кінофільму, виконує ідейно-художній та організаційно-фінансовий контроль за продукцією кіно- або телекомпанії, власник кіностудії» [12: 464]. Тобто, у наш час втрачена обмежувальна сема ‘власливий кінематографії капіталістичних країн’ та диференційна сема ‘довірена особа’, натомість до семантики включені семи ‘кінофільм’, ‘телекомпанія’, а також уточнювальна сема ‘власник кіностудії’.

Якщо звернутися до англійської мови як джерела, то виявиться, що в ній слово *producer* є полісемічним – «*producer* – 1. Особа, компанія чи країна, яка виробляє товари, продукти чи матеріали (Англія є виробником (*producer*) високоякісної вовни). 2. Особа, яка здійснює загальний контроль за підготовкою п'єси, фільму чи телепрограми, яка, однак, не керує акторами (Нед був продюсером новин на 7-му каналі якийсь час)» [15: 1125].

Очевидно, що в українську мову запозичено слово *producer* у другому значенні. Слід підкреслити, що при перенесенні англійської назви *продюсер* на український ґрунт відбулися певні зміни в семантиці запозичення

порівняно з етимомом. Якщо в попередні періоди, коли це слово з'явилося в українській мові, його можна було розглядати як екзотизм (*'професія, поширена в капіталістичних країнах'*), то з плином часу в новітній період лексема **продюсер** перейшла до складу власне запозичень і стала позначати реалію української дійсності. Це спричинило також і зростання частотності вживання слова в даному значенні в загальному мовленні.

Серед новітніх запозичень аналізованої підгрупи можна визначити найменування кіно- та відеопродукції (*сиквел, блокбастер, трилер, римейк, екшн*). Розглянемо такі американізми, як: **римейк** (англ. *retake* – *переробка*) – 1) випуск нової продукції з використанням ідей, які зустрічалися раніше, наприклад, дизайну; 2) повторний випуск товару, наприклад, перевидання книги, нова версія кінофільму [12: 503]; **блокбастер** (англ. *blockbuster*) – книга чи фільм, які дуже хороші або успішні [12: 126]; **сиквел** (англ. *sequel*) – книга, фільм, п'єса тощо, які продовжують розповідь попередніх книг, фільмів, п'єс, зазвичай написаних або зроблених тією ж самою особою; **екшн** (англ. *action* – *дія*) – жанр у кінематографії, побудований на показі постійної активності героя, його активних дій. Наведені запозичення спочатку використовувалися для позначення лише іноземних фільмів, п'єс, книг тощо, підкреслюючи екзотичність запозичених реалій. Із часом під дією позамовних факторів, включаючи й мовну моду, дані назви засвоювалися українською мовою, зростала частотність їх вживання, а значення переносилося на фільми, книги, п'єси тощо будь-якого виробництва, включаючи вітчизняне. Можна відзначити також, що саме запозичення *екшн* з'явилося в українській мові в попередній період, але з іншим значенням у складі таких лексем, як *екшн-арт* та *екшн-пейнтинг* (англ. *action* – *дія*, *art* – *мистецтво*, *painting* – *живопис*) на позначення напрямів абстрактного мистецтва [11: 296]. Проте через незначне поширення та, очевидно, перехід до пасивного лексичного складу, словник [12] уже не розглядає такі значення в своєму переліку.

Лексеми **virtual** та **віртуальний** потрапили в англійську та українську мови запозиченими з латинської від *virtualis* – *'сильний, здібний'* у значенні *«можливий»*, на протигагу назвам **актуальний, реальний**. Завдяки розвитку комп'ютерної техніки та комп'ютерних модельованих програм, що імітують реальність, було винайдено комп'ютерні пристрої та програми, за допомогою яких створюється образ, *продюгований комп'ютером, що оточує людину, яка дивиться на нього, та який здається майже реальним* [15: 1597]. Для позначення цього винаходу була створена назва *'virtual reality'*, яка й стала етимомом для українського запозичення *'віртуальна реальність'*.

Низка структурно однотипних запозичень утворена за допомогою компонента *-шоу*: *ток-шоу, ріаліті-шоу, дог-шоу, поп-шоу, детектив-шоу* тощо, які запозичені в українське слововживання разом із неактуальними або невідомими раніше реаліями – різновидами розважальних програм на телебаченні, подібними до американських, англійських та ін. (від англ. *talk show, reality show, dog show, pop show, detective show*, etc.).

Запозичуються також певні поняття, предмети і явища, пов'язані з шоу-бізнесом, давно розвиненим у зарубіжних англійськомовних країнах. Часто

англiйська назва запозичується разом iз реалiєю, коли не було в українськiй мовi вiдповiдника (*брейн-ринг, гламур, рiалiтi-шоу*). Це не означає, що вiн не може бути створений. У багатьох випадках, iншомовне слово досить легко могло бути замiнене власним, i лише iз мiркувань моди, з метою залучення численнiшої публiки, рекламування обирається новiтня чужомовна назва (наприклад, *найкращий час – прайм-тайм, перше мiсце – прайм-рейт, керiвник телекомпанiї – телебос, багатосерiйний фiльм – серiал* тощо).

Отже, нинiшнiй етап запозичення англiцизмiв в українську мову становить iнтерес та вимагає подальшого дослiдження, оскiльки складнi лексико-семантичнi процеси в нiй, спричиненi сучасними мовними контактами, а також iх iмовiрнi наслiдки заслуговують найпильнiшої уваги i становлять актуальну мовознавчу проблему. Новiтньому перiоду властиве прискорення асимiляцiї запозичених англiцизмiв. Часто повторюванi в спiлкуванні, у ЗМI новi iншомовнi слова нинi значно швидше, нiж це вiдбувалося в попереднi роки, засвоюються мовцями i набувають статусу запозичених, а потiм i засвоєних. У результатi номiнативної дiяльностi, зокрема найменування нових для українськiй дiйсностi реалiй на основi запозичених з англiйськiй мови назв, вiдбувається приведення мови на її номiнацiйно-лексичному рiвнi (мовноi картини свiту) у синхронну вiдповiднiсть iз її поняттєвою картиною. Освоєння запозичень вiдбувається на рiзних рiвнях мовноi системи, серед яких лексико-семантичнiй i словотвiрний є вищими ступенями асимiляцiї лексичних запозичень, а графiчне, фонетичне i морфемне засвоєння становлять iх пiдгрунтя.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Архипенко Л.М.** Iншомовнi лексичнi запозичення в українськiй мовi: етапи i ступенi адаптацiї (на матерiалi англiцизмiв у пресi кiнця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.М. Архипенко. – Харкiв : Харк. нац. ун-т iм. В.Н. Каразiна, 2005. – 20 с.
2. **Биткiвська Я.В.** Тенденцiї засвоєння та розвиток семантики англiзмiв у сучаснiй українськiй мовi : дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Я.В. Биткiвська. – Тернопiль : Терноп. нац. пед. ун-т iм. В. Гнатюка, 2008. – 368 с.
3. **Дьолог О.С.** Процес адаптацiї новiйших англiйських заимствований в сучасному українському мовознавствi / О.С. Дьолог // Уч. зап. Тавричеськ. нац. ун-та iм. В.И. Вернадського. – Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 4. – Ч. 2. – С. 118–121.
4. **Карпiловська Є.А.** Вторинна номiнацiя у сучаснiй українськiй мовi : тенденцiї розвитку / Є.А. Карпiловська // Лiнгвiстичнi студiї. – 2010. – Вип. 20. – С. 28–32.
5. **Кислюк Л.П.** Словотвiрний потенцiал запозичень у сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi (на матерiалi англiйських та нiмецьких запозичень) : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.П. Кислюк. – К. : НАН України, Ін-т українськiй мови, 2000. – 19 с.
6. **Клименко Н.Ф.** Динамiчнi процеси в сучасному лексиконi : [монографiя] / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпiловська, Л.П. Кислюк. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
7. **Мазурик Д.В.** Iнновацiйнi процеси в лексичнiй сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi (90-i роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д.В. Мазурик. – Львiв : Львiв. нац. ун-т iм. I. Франка, 2002. – 21 с.
8. **Олiйник А.Д.** Роль запозичень-англiцизмiв у розвитку сучаснiй українськiй мiкроекономiчної термiнологiї: автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А.Д. Олiйник. – К. : Киiв. нац. ун-т

ім. Т. Шевченка, 2002. – 20 с. 9. **Рудакова Т.М.** Функціонування соціально-економічної лексики англомовного походження в українських засобах масової інформації кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т.М. Рудакова. – Луганськ : Луганськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. – 18 с. 10. **Симоненко Л.О.** Українська наукова термінологія : стан та перспективи розвитку / Л.О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. пр.]. – К., 2001. – Вип. IV. – С. 3–8. 11. **Словник** іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К. : УРЕ, 1985. – 966 с. 12. **Словник** іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с. 13. **Стишов О.А.** Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.А. Стишов. – К., 2003. – 597 с. 14. **Федорець С.А.** Англійські запозичення в мові сучасної української реклами: дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С.А. Федорець. – Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2005. – 203 с. 15. **Longman dictionary of contemporary English.** – Longman Ltd., 1995. – 1668 p.